

Nagy Péter Tibor

Tanítók és tanítóképzők vitája a tanítóképzésről

Amikor a magyar oktatáspolitikai történetét, az oktatásügyben érintett csoportok küzdelmeként írjuk le, az egyes konfliktusokban a különböző tanári szervezetek általában ugyanazon az oldalon állnak, vagy érdektelenséget jelentenek be. Azaz a középiskolai tanárok egyes szervezetei közötti nem csekély különbségek általában nem elegendőek arra, hogy e szervezetek alapvetően eltérő álláspontokat foglaljanak el. Az egyes iskolatípusokra vonatkozó törvényekről rendeletekről a más iskolatípus tanárait tömörítő szervezetek nemcsak testületileg, de még vezércikkben sem nyilatkoznak – a polgári iskolai és középiskolai tanárok, illetve a kereskedelmi iskolai és középiskolai tanárok kölcsönösen nem veszik tudomásul, hogy a két-két iskolatípus azonos korú diáknépeséget fogad be, tehát az iskolák egymásnak is versenytársai és komplementerei a piacon, sőt a tanárok a népiskolai kérdésekben nem szívesen nyilatkoznak.

A kevés kivétel egyike a két polgári iskolai egyesület küzdelme melyről egy korábbi tanulmányunkban szóltunk (Nagy, 2004) a másik a tanítók és a tanítóképzők érdekszervezeteinek viszonya a tanítóképzéssel kapcsolatos kérdésekhez.

Jelen cikkünk erről az igen ritka jelenségről két pedagóguscsoport küzdelméről számol be.

Előre kell bocsájtanunk, hogy a magyar tanítóképzés és tanítónőképzés története a magyar oktatástörténet egyik leginkább feldolgozott témája – hiszen a magyar neveléstörténet egyik nagy kérdéséről van szó (vö: Bollókné, 1996, Donáth, 1997, Felkai, 1994, Kelemen, 1993, Kelemen, 1994, Németh 1990) De az sem lényegtelen, hogy a magyar neveléstörténet szakembereinek igen jelentős hányada a tanítóképzésben dolgozik – sokuk természetes érdeklődése gazdag tanítóképzéstörténeti irodalmat eredményezett. (vö: Fehér, 1995, Ködöböcz, 1992, Tóth, 1997) Ismételten hangsúlyozom tehát, hogy magam nem lévén szakembere a kérdésnek a tanítóképzés történetét egyetlen szempontból szeretném megragadni: a két pedagóguscsoport küzdelme szempontjából.

Az első évtizedek koncepciói

A tanítóképző igen alacsony presztízsű iskolaként indult. Az 1850-es évektől kétéves, 1868-tól hároméves, 1881-től kezdve négyéves intézmény a középiskolát, a reáliskolát és a polgári iskolát végzetteket vette fel. A képzés

időbeli hossza így összességében elérte a középiskoláét: nem tanított azonban sem latint sem második idegen nyelvet, nem adott érettségit és nem adott egyéves önkéntességi jogot (MP: 1892:19). *A képzés hosszának növelésében* a tanítóképzők tanárai és a tanítóképzés ügyében állást foglaló tanítószervezetek éppúgy érdekeltek voltak, mint a VKM azon csoportjai, amelyek nemzetiség- és egyházpolitikai megfontolásokból a magyar nyelvi képzés erősítését szorgalmazták.

A „négyévesesség” elérésével egyidőben azonban kettéváltak egyfelől az iskolatípus autonómiájában, másfelől a tanítóóság, mint réteg presztízisének növelésében érdekeltek elképzelései.

A tanítói szakma presztízisének növelése érdekében a magyarországi tanítómozgalom a század első éveitől kezdve a tanítóképzés érettségire alapítását és felsőfokra helyezését tűzte ki céljául (Szakál:1934).

A terv különböző változatokban bukkant fel: az egyik változat szerint a négyéves tanítóképző elvégzése után „tanítói érettségi vizsgálatot” tesznek a növendékek az összes közismereti tárgyakból és a pedagógiai előkészítő ismeretekből, amelyek: embertan, lélektan, logika. Erre épülne egy független pedagógiai akadémia. Mindez *Köveskúti* Jenő lévai állami tanítóképző-intézeti igazgató koncepciójaként lett ismert a századelőn. “A tanítók akadémiai kiképzése” címmel, 1909-ben önálló füzetként is megjelent a Néptanítók Lapjában a Népnevelők Lapjában már korábban ismertetett ill a Magyar Tanítóképzőben erősen vitatott koncepció.

A másik változat, a katolikus tanítók 1911-ben elfogadott koncepciója a három-éves tanítóképzőt a polgári iskola vagy középiskola hatodik osztályára építené, ezután következne az érettségi, majd a két esztendő egyetemi tanítóképző tanfolyam.

A harmadik változatot az 1912-ben megtartott VII. egyetemes tanítógyűlés fogadta el: ez a tanítóképzést a középiskolai érettségire épített két éves főiskolára kívánta helyezni.

A három koncepció bizonyos fokozatosságot árul el, s világosan tükrözi a szerzők különböző érdekkötöttségét. Az első koncepció – minthogy szerzője maga is tanítóképzős tanár ill. igazgató tulajdonképpen a meglévő tanítóképző intézetekre épít. A második koncepció melyet a katolikus egyházon belül nagyerejű tanítóképző-csoport figyelembevétele jellemez, részlegesen megőrizné a tanítóképzőt, de megnyújtaná – az értelmiségi műveltséghez hasonlatosabbá téve a tanítói képzettséget az alépitményt és önálló felépitményt szervezne, a harmadik változat viszont a tanítóóság kompromisszummentes álláspontját “a maximális presztízis” álláspontját képviselte.

Utóbbi koncepció – az 1910-es években létező érettségit adó középiskolátípusok diákösszetételét figyelembevéve - a tanítói szakma növekvő “alulról-nyitottságát” is csökkentette volna. Azaz nemcsak növelte volna a tanítók

társadalmi prezstizsét, de – gyengébben teljesítő gyerekeiknek, afféle biztonsági tartalékul, társadalmi mobilitás helyett az apa foglalkozásának folytatását is egyszerűbbé tette volna.

Ezekkel a tervekkel ellentétben a tanítóképző intézeti tanárság többsége az iskola meghosszabbítását, öt-, illetve hatévfolyamossá változtatását tűzte ki célul. A megnyúló iskola a tanítóképzésen belüli pillanatnyi erőviszonyokat erősítette volna meg: több fenntartói forrás, több államsegély, több adomány, több iskolahasználói díj áramlott volna ugyanazokhoz az igazgatókhoz és ugyanazokhoz a testületekhez. Mindez lehetlenné tette volna, hogy az állam új intézmények szervezésével hatoljon be a helyi erőviszonyokba, hogy tanárokat emeljen ki stb.

A tízes évek viszonyai között – amikor a kultusztárca hol a klerikális, hol a merkantil érdekkör exponensének kezén volt – nyilvánvalóan nem volt esély strukturális változtatásra, hiszen a meglévő iskoláknak adományozott plusz évfolyam elmélyítette volna, a tanítóképző akadémia szervezése pedig feltehetően csökkentette volna a tanítóképzés konfesszionális jellegét.

A húszas évek vitái

Az ellenforradalom után azonban a helyzet megváltozott: a tanítóképzős érdekkör 1918-1919 viharában megbízhatóbbnak bizonyult, mint a tanítói elit, s úgy tűnt, hogy a kultusztárca tartósan keresztényszocialista kézbe kerül. Ugyanakkor a tanítóképzést mindenképpen meg kellett “erősíteni”, hogy szakmailag és ideológiailag megbízhatóbb fiatalokat adjon. Az értelmiségi túltermelés széles körben hangoztatott jelszava – mely a numerus clausus törekvések szalonképesebb alátámasztója is volt – ésszerűtlenné tette, hogy az egyetemre lépésre jogosultak számát azzal is növeljék, hogy a tanítóképzőnek érettségiztetési jogot is adnak, de azt is, hogy a munkaerőpiacot újabb főiskolázottakkal – “tanítóképző-főiskolát” végzettekkel – telítsék tovább.

E tényezők hatására vált lehetségessé, hogy 1920-ban valóban bevezessék a hatéves, középfokú tanítóképző-iskolát. A pillanatnyi erőviszonyok hatására született döntés azonban nem stabilizálódhatott, a tanítóképzés irreálisan sokba került így a fenntartóknak is, az államsegélyt nyújtó kincstárnak is, mi több az is erősen megkérdőjeleződött, akarják-e majd a szülők, hogy egy érettségit nem is adó iskolatípusba évvésztés nélkül is húsz éves koráig járjon gyermekük. Ráadásul – a Bethlen-Klebelsberg kormányzat hatalomrakerülésével a keresztényszocialisták – a tanítóképzés fő lobbistái - elveszítették meghatározó befolyásukat a kultusztárcánál..

Így a tanítóképzés 1923-tól ötévesként stabilizálódott. De így is különös helyzet maradt: a tanítók tovább jártak iskolába, mint a középiskolások, mégsem kaptak érettségit, nem mehettek egyetemre, nem lettek önkéntesek a hadseregben stb.

A tanítóképzős érdekkör célja volt a tanítói képesítés standardizálása is. A Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesülete nem követelte a képzés államosítását, mivel világosan felismerte, hogy a tanítóképzésnél nem kezdődhet el a képzés államosítása, amíg az iskolarendszer nagyobb hányada felekezeti kézben van. Követelte viszont a *képesítés* államosítását, azt, hogy országos vizsgáló bizottság adja a képesítést. (A képesítés és képzés elválasztására számos nemzetközi példa volt – Angliában már a 19. század közepén elérték ezt, s a hazai “autonóm egyetemek – államilag kinevezett tanárvizsgáló bizottságok” páros is mintát nyújtott. (MTK:1893:543).

A tanítóképzős érdekkör harmadik legfontosabb célja a tanfelügyelő befolyása alól történő megszabadulás volt. A századforduló után a tanítóképzősök szorgalmazására a VKM szakfelügyeletet rendszeresített, amelynek hatásköre fokozatosan bővült. 1920-ban főigazgatói címet kapott a korábbi szakfelügyelő, s 1925-től a képző intézetekben a *tényleges intézkedés joga* is megoszlott a tanfelügyelő és öközte. A képzős tanárok ez irányú harcának sikere 1929-ben vált teljessé, amikor végleg emancipálódtak a tanfelügyelő idevágó hatásköre alól (OL K 502 452. cs.; Szakál: 1934; MP: 1892:19, 1895:412, 1900:318, 1919:154, 1922:1).

A húszas évek végén a klebelsbergi népiskola-program ismét előtérbe állította a tanítóképzés minőségi és mennyiségi reformját. A vitákban a következő alternatívák bontakoztak ki

- a) hat évfolyamos, kéttagozatú tanítóképző, elkülönített közműveltségi és szakképzéssel;
- b) középiskolai érettségire felépített pedagógiai akadémia;
- c) egyetemen történő tanítóképzés;
- d) a jelenlegi tanítóképző intézeti képzés fenntartása;
- e) a keretek bővítése (MP: 1932:87).

Az alternatívák sok tekintetben a századfordulós alternatívákat idézik, de számos új elem is megtalálható.

A “kéttagozatú” képzés felelt meg leginkább a tanítóképzős érdekkör céljainak, hiszen megnyújtotta volna a képzést, s alsó tagozatokat sem engedett volna át a gimnáziumi érdekkörnek. (A polgári iskola ötödik-hatodik osztálya, mely a századfordulón még elvi konkurrens volt az 1927-s törvény után már teljesen eltűnt.) A tanügyigazgatás a képzés megnyújtása helyett a már működő tanítók

szakvizsgáinak bevezetésében volt érdekelt:”az első év végén kellene egy pedagógia szakvizsgát tenni a második év végén egy államtudományit “ javasolja pl Gauser Dezső tanfelügyelő – ráadásul e szakvizsgák közé olyanokat is be kívánt iktatni, melyek a tanítóképzésnek kifejezett tárgyai voltak – ez pedig igencsak rontotta volna a tanítóképzés legitimitását. (Nemzetnevelés:1931:34)

Valamivel kevésbé, de még mindig kifejezetten kedvező volt a tanítóképzés érdekkörnek a keretek bővítésének alternatívája, hiszen az újabb források beáramlását tette volna lehetővé. A tanítói munkanélküliség viszonyai között azonban e variáció társadalompolitikai konzekvenciái csak nehezen voltak vállalhatóak.

Így a “jelenlegi állapot fenntartása” is értelmes alternatívának tűnt.

Az oktatástörténész abban a kivételes helyzetben van, hogy a tanítóképzés érdekkörön belül kialakult álláspontok megismerése után nemcsak a cikkekből tanulmányokból és az egymással vitatkozó cikkek-tanulmányok szerzőinek későbbi támogatottságából következtethet a vitatkozó felek erejére, hanem számszerű adatok is állnak rendelkezésre. Magukról az elképzelésekről is történt ugyanis *szavazás* az egyesület közgyűlésén. A szavazás tétje: a képzés a tanítóképzőben történjék – erre voksolt a 221 szavazatos többség – vagy pedig a képzés a közép-iskolára alapozott felsőfokú tanítóképző intézetben folyjék – állt ki ezen véleménye mellett a 48 szavazatos kisebbség (MTK: 1928:171).

A tanítói körökben a középiskolai érettségire épített pedagógiai akadémia 1912 óta elfogadott cél volt. Az egyetemi tanítóképzés gondolata viszont nyilvánvalóan az 1924-s középiskolai tanárképzési törvény analógiájára született meg – annak lényege volt ugyanis, hogy az egyetem végzés mellett külön kurzus keretében lehet tanári diplomát szerezni. Az elképzelés társadalompolitikailag gyakorlatilag értelmezhetetlen: nem világos kik és miért vettek volna részt egy ilyen képzésben. A koncepciót felvető tanítókörök nyilván azt a gondolatot akarták népszerűsíteni, hogy a pedagógiai tárgyak a közműveltségtől elválasztva – ha az máshol szereztetik be – is taníthatók.

A III. Országos Tanügyi Kongresszus szervezői a tanítóképzés ügyének önálló szakosztályt szerveztek. Ennek a szakosztálynak a munkája és határozata azonban – eltérően a többi szakosztályétól nem papírforma szerint alakult. Míg a többi szakosztályülésen gyakorlatilag egy – egy iskolatípus tanárai és a típusal kapcsolatos tanügyigazgatási tisztviselők, esetleg egyetemi emberek jelentek meg, a tanügyi kongresszus tehát legfeljebb megismételte (gyakran kormányzati

érdekek felől tompítva) a tanáregyesületekben uralkodó álláspontot - a tanítóképzős szakosztályban gyakorlatilag puccs játszódott le.

A szakosztályülésen a képzőintézeti tanárokon kívül több száz tanító is megjelent, akiket erre saját szakosztályuk elnöke szólított fel erre. Gúnyosan szóltak közbe mind az elnöki megnyitó, mind *Molnár Oszkár*, a *Magyar Tanítóképző* című folyóirat szerkesztőjének előadása alatt. *Bozsik Béla*, a népiskolai olvasástanítási lobby vezér-alakja, *Ottó Károly*, népiskolai egyesületi vezető, *Ormos Lajos*, a református tanítóegyesület elnöke szembeszálltak a javaslattal, s középiskolai érettségire épített főiskolai tanítóképzést követeltek; *Ottó Károly* a tanítóképző intézeti tanárság jogát is kétségbevonta, hogy az a tanítóképzés ügyével foglalkozzék (MTK: 1928:216). *Köveskúti Jenő*, nyugdíjas tanítóképző intézeti igazgató, az egyesület kisebbségbe szorult csoportjának vezetője is a puccsisták oldalán avatkozott be a vitába. A tanítók szavazatukkal megakadályozták, hogy a tanítóképzős érdekkör tagjainak szavazatai érvényesüljenek a tanítóképzési szakosztályban (OL K 502 457. cs.).

A tanítóegyesületek szorgalmazták, hogy a tanítóképzés főiskolákon történjék, a főiskolai felvételi középiskolai érettségi bizonyítványhoz legyen kötve, s a tanító-képző főiskola időtartama két év legyen. A főiskolákat az egyetemek mellett képzelték el (OL K 502 455. cs.).

A javaslat szerint a főiskola mellett egy szeminárium működne, ahová tanítói pályára készülő, négy középiskolát végzett diákokat lehetne felvenni, s a szeminárium növendékei a középiskola felső négy osztályát látogatnák (OL K 502 454. cs.). Már ebbe a szemináriumba való bejutást is könnyítsék meg ingyenes bennlakással, csekély díjjal a falusi néposztály gyermekei számára (OL K 502 453. cs.).

A tanítóképző főiskolákat a terv szerint a gyakorlati tanítást segítő eszközökkel kell felszerelni. Köveskúti tanítóképző intézeti igazgató és csoportja ezt a koncepciót azzal akarta kiegészíteni, hogy a növendékek a filozófiát, a szociológiát, a közgazdaságtant és az államtudományt, a jogi ismereteket az egyetemen hallgassák – ez a tanítói és tanári közösség egyenjogúsításának mintegy közéleti oldalát ragadta meg (Papp:1928).

A vita a harmincas években tovább folytatódott. A tanítóképzős egyesület egyik választmányi tagja, *Becker Vendel*, a főiskolai tanítóképzésről kezdeményezett vitát a katolikus tanítószövetség lapjában. Becker levelet írt az országos egyesületek bizottságának, és azt javasolta, hogy e tárgyban hívjanak össze egy értekezletet (OL K 507 81. cs.). A bizottság azonban úgy döntött, nincs szükség a főiskolai tanítóképzés ellenzőivel való vitára, mert *minden*

tanító egyetért a tanítóképzők megszüntetésében, és a középiskolai érettségire alapított tanítóképzésben (OL K 502 446. cs.; MP: 1932:87).

A tanítóképzősök elismételték azt az érvet a középfokú tanítóképzés fenntartása érdekében, hogy itt speciális szellemet szív magába a tanító, de mivel ez elégtelennek tűnt, sürgősen szövetségeseik után néztek. Az egyházak figyelmét azzal keltették fel, hogy rámutattak, a főiskola nem foglalkozna kántorképzéssel sem. A népiekre, az agrárideológus körökre kívánt hatni az az érv, hogy a középiskolai érettségire épített tanítóképzésnél a falusi gyerekek háttérbe szorulnak a városiakkal szemben (OL K 502 413. cs.; MP: 1934:131).

Hosszú távon azonban az az érvrendszer bizonyult hatékonynak, amely a lány-nevelés és a tanítóképzés összekapcsolására hívott fel (OL K 502 452. cs.; MP: 1934:131).

A harmincas évek tervezetei

A tanítóképzősöknek a harmincas évek elején kidolgozott tervezete szerint a megreformált tanítóképző két tagozatú szakiskola lenne.

- Alsó tagozata négy évfolyamos, amely nem csak a középfokú iskolák negyedik osztályából, hanem a *nyolcosztályos népiskola* (melynek kiépítése 1928 óta elhatározott a negyvenes évek elejére prognosztizált változás volt) nyolcadik évfolyamából is toborozza növendékeit; így egyúttal eleget tesz a mobilitást szorgalmazó, agrárnépességre koncentrálnak csoportok követeléseinek is.
- Az alsó tagozat negyedik osztályos tanulói *érettségi vizsgát* tesznek magyar nyelvből és irodalomból, a magyar nemzet történetéből, mennyiségtanból, fizikából és valamely élő idegen nyelvből; ez az érettségi egyenlő a középiskolaival, azaz egyetemi felvételt, sokirányú elhelyezkedést és megfelelő társadalmi presztízst biztosít (MTK: 1933: 195).
- A felső tagozat két évfolyamos és *főiskolai jellegű*, hallgatói tanítóképzői vagy középiskolai érettségit tett ifjak, tehát nem a „tanítóképzettek” monopóliuma, hanem felsőbb társadalmi rétegek gimnáziumot végzett, de máshova be nem került gyerekeinek is gyűjtőhelye; ezzel presztízsemelő, viszont sérti a tanítók érdekeit (MTK: 1933: 21).
- A *kivételesen* középiskolai érettségivel jelentkezők különbözeti vizsgával igazolják alkalmasságukat, ezzel a döntés végül is a tanítóképzős csoport kezébe koncentrálnak (MTK: 1933: 187).
- Konceptiójuk együtt haladt a hitoktatásra, kántorságra, leventeoktatásra, iskolán kívüli népművelésre és gazdasági oktatásra való képesítésre koncentrálnak törekvésekkel (Nemzetnevelés: 1933:275-277).

Az 1934-ben meginduló oktatáspolitikai reformok világossá tették, hogy a gimnáziumot végzettek számának szaporítása semmiképpen nem célja az új

oktatáspolitikai kurzusnak. A tanítóegyesületeknek tehát olyan megoldást kellett keresniök, amely *nem a gimnáziumi érettségire építve oldaná meg a képzést.* 1936-ban a tanítószövetség feladta 1912 óta szilárd álláspontját a tanítóképzés ügyében és a tanítóképző intézeti tanárok álláspontjára helyezkedett (OL K 507 82. cs.; MP: 1934:132). Egyértelmű, hogy *nem a két egyesület erőviszonyai voltak a döntőek, hanem az, hogy mely társadalompolitikai célokhoz illeszkedett az egyik, illetve a másik követelés* (MTK: 1938:167).

A tanítóképző intézeti tanáregyesület szorgalmazta, hogy a liceumban ne legyen osztályfőnöki óra, hanem a „tanítói hivatás órái” kerüljenek be a tantervbe. Ezt sikerült is elérniük – ez volt az egyik olyan kulcspont, ahol a szakma specialitása, középiskolától különböző volta legitimitást nyert (MTK: 1938:239). A minisztérium vezetői „módot adtak a tanítóképző intézeti tanároknak véleményük és gondolataik elmondására, ha ez nem is közvetlenül az egyesületen keresztül történt, de elsősorban azokat a gondolatokat és vélekedéseket vették figyelembe, amelyeket az egyesületi életen belül termeltek ki a tanítóképző intézeti tanárok.” (MTK: 1938:239) Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az OKT a törvények, rendeletek körözésekor *nem az egyesületet kérdezte meg, hanem a tantestületet*, szoros összefüggésben azzal, hogy a részben érdekképviseleti szervből a harmincas évek OKT-je egyértelműen tanácsadó szervvé alakult át, azaz a VKM optimális, centralizált döntéseit volt köteles segíteni (OLK 502 454. cs.).

Az 1938-as reformtörvény:

A líceumról és a tanítóképzésről szóló törvénynek egyaránt az a célja, mint a gyakorlati középiskolákról szóló törvénynek, hogy gondos szelekciót vigyen keresztül a „tanulóanyagban” és megakadályozza a középiskolákba áramlást, illetve a diplomások túltermelését (KN: 1938. márc. 11.: 154).

Komoly társadalmi feszültségként jelentkezett, hogy a tanítóképzőt végzettek, amennyiben – és ez nem kis százalék – nem kaptak állást, “ott álltak érettségi nélkül”, az érettségi a többi értelmiségi és peremértelmiségi pozíció betöltéséhez nélkülözhetetlen lett volna (MP: 1938:74). Ez a kihívás a rendszer számára fokozott veszélyt jelentett már csak azért is, mert a tanítók jelentős része ebben az időben már az alsóbb társadalmi rétegekből jött – például igen sok volt közöttük a parasztgyerek –, akiknek kilátástalan egyéni élethelyzet esetén társadalmi radikalizálódásától – ez ekkoriban már a nyilas mozgalmat jelentette - joggal lehetett tartani (KN: 1938. márc. 11.: 156). A líceumok létrehozásának szakmai- rendszerszervezési oka is volt, hiszen az öt osztályos tanítóképző mindenképpen „kilógott” a négyes tagolódású magyar iskolarendszertől (OKT jkv. 1938. jan. 1.).

A tanítóképző akadémia létrehozása szervesen kapcsolódott a líceummal kapcsolatos javaslatához. Szakmai indoklása a neveléstudomány korszerűsödésével függött össze. A parlamentben nyíltan állást foglaltak a gyermekek öntevékenységének biztosítása mellett, ami a reformpedagógiai lobby egyik fő érve volt. A politikai indoklás legfontosabb eleme az volt, hogy a választójog kiterjesztése, titkosítása és általánossá tétele – ami a harmincas évek végén már elkerülhetetlennek látszott – fokozottan előtérbe hozta a tanító – manifeszt vagy latens – kortesi funkcióját. Ez a funkció fokozott politikai megbízhatóságot, sőt szakismereteket követelt (OL K 507 81. cs.).

Másrészt ugyanebben az időben radikálisan bővült a tanító falusi funkciója – népművelés, tejszövetkezet stb. felhasználásával *Pintér László* mesterkanonok a katoli-kus egyház szociálpolitikai érdeklődésű csoportjában határozottan szorgalmazta: az akadémián a tárgyak sorába fel kell venni a tanítók állampolgári nevelését, és ennek majd egyetemi katedrát is kell biztosítani (KN: 1938. márc. 18.: 221). Nyilván itt kell szerepet szánni az *Emericana* (katolikus diákszövetség) vezetőinek is (Pintér e szervezet protektora volt). A Német Népművelési Egyesület (a Volksbund ellensúlyozására létrehozott kormánypárti szervezet) javaslatára vették fel a törvénybe azt a kitételt, hogy a nemzetiségi tanítók képzéséről a VKM és a miniszterelnökség egyetértőleg gondoskodik (KN: 1938. márc. 18.: 221.; MP: 1941:370). Egyszerre jelent meg tehát célként a színvonal fokozása – mind pedagógiai-szakmai, mind egyéb közéleti megfontolásokból –, és a szigorú szelekció egyrészt az értelmiségi túltermelés elleni védekezés, másrészt a politikailag ideológiailag megbízhatatlan elemek eltávolítása céljából (OL K 502 455. cs.).

Mindez összefonódott a tanítóegyesületek követelésével, hogy ti. a tanítók kapjanak középiskolai érettségit is, továbbá a tanítói oklevél adjon magasabb képesítést, mint az egyszerű érettségi. Az 1934-es gimnáziumi törvény – az érettségihez csatolt külön nemzeti megbízhatósági passzussal – már beépítette a politikai kontrollt a 18 évesek egyetemre kerülésének közben tartására – más kérdés, hogy ezt nemigen alkalmazták még. Az új törvény ezt a tanítóképzőre úgy terjesztette ki, hogy a tanítóképzőbe történő felvételhez felvételi vizsgát kellett tenni. Jellemző, hogy az indoklásban ezt „alkalmassági vizsgaként” interpretálták, hiszen ennek, és csakis ennek lehetett a széles szakmai közvélemény előtt elfogadható szakmai indoklása (OL K 502 457. cs.).

A zárt szám megvalósítása egy középiskola-típusnál eleve sokkal súlyosabb konfliktust jelentett, mint a felsőoktatásban, de a kormányzat ezen elvet mégis magáévá tette; 1937-ben 30 főben állapította meg a maximális osztálylétszámot, de még így is túlképzést konstataáltak. Egy új iskolatípusnál a minisztérium egyszerűbben mondhatja ki, hogy maximum 40 fő iratkozhat be, évfolyamonként maximum 25 tanítójelölttel. Ez kitűnő megoldásnak bizonyult arra is, hogy az egyházakkal ne kelljen nyílt konfliktust vállalni, hiszen nem kell betiltani vagy bezárni az 55 tanítóképző közül egyet sem, mert várható volt, hogy elhalnak azok majd maguktól, hiszen közülük csak negyven teljesítheti ki

célját. *Petrovác Gyula*, keresztényszocialista politikus, a fővárosi keresztény községi párt és Budapest törvényhatóságának egyik vezéralakja rámutatott, hogy minden líceum a maga növendékeit fogja az akadémiára juttatni, a többinek nem lesz erre lehetősége (KN: 1938. márc. 17.: 195). Ebből következik, hogy a tanügyigazgatás új eszközt szeretett volna kezébe kapni: a szempontjainak megfelelő líceumoknak engedélyezi az akadémia felállítását, a kifogásoltaknak pedig nem.

Ezt az egyházak sikerrel megakadályozták, és autonómiát szereznek annak eldöntésére, melyik iskola maradjon fenn, s melyik szűnjön meg. Petrovác leszögezte, hogy a katolikus egyház elégedett az autonómia e törvényben biztosított fokával (KN: 1938. márc. 17.: 195), s nem szól az ezt megelőző csatákról. *Kapi Béla* evangélikus püspök keveselte az evangélikus egyháznak biztosított egyetlen tanítóképző intézetet. A püspök szorgalmazta, hogy az egyházi tanítóképző saját tantervvel rendelkezessék, s ne legyen uniformizált – e követelés azonban az államsegély nagysága miatt egyre tarthatatlanabbá vált. A püspök a katolikusokkal szemben az 1935-ös tanügyigazgatási törvény végrehajtásának egyházi autonómia-ellenességére is rámutatott (FN: 1938. ápr. 7.: 137.).

A tanítóképzős tanárok érdekében – s a tanügyigazgatási apparátus ellenében – Petrovác követelte annak kimondását, hogy akik eddig tanítóképző intézetben tanítottak, az akadémián is taníthassanak. *Drózd Győző* – aki a független kisgazda-pártban befutott karrier után érkezett a kormánypártba, s egyébként a VKM hivatalos lapja a *Néptanítók Lapja* főszerkesztőjének a testvére volt – két tanáregyesület kérését próbálta egyidejűleg teljesíteni: tanítóképző akadémiai tanár csak az lehessen, aki korábban elvégezte a tanítóképző intézeti tanárképző akadémiát, tehát egyszerű középiskolai tanár ne, de a líceumokban nyissanak széles teret a középiskolai tanároknak, azaz átminősítés nélkül is taníthassanak ott (KN: 1938. márc. 17.: 217).

A tanítók követelését, a tanítóképzés főiskolára helyezését a javaslat jóllehet így félig teljesítette, ugyanakkor nem emelte ki a tanügyigazgatási gépezet alól, szemben az igazi főiskolákkal (KN: 1938. márc. 16.: 179.). A tanítóképzősök érdekeit az is sértette, hogy a líceum mellett nem volt gyakorlóiskola (MTK: 1938:153-155).

Nem tisztázott, hogy *főiskola-e* az akadémia. *Apponyi György* legitimista politikus, aki ebben az időben a választójogi harc egyik központi szereplője, rámutatott: a „főiskola-e az akadémia?” kérdése a tanítónők választójoga miatt fontos enélkül ti. egyéb feltételek – házastárs, vagyon, régebbi állandó lakhely – hiányában a tanítónők választójoga veszélybe kerülhet (KN: 1938. márc. 18.: 241). Petrovác az egyetemek érdekei mentén felvetette, hogy a tanítóképző intézeti, a polgári iskolai és a középiskolai tanárt egyaránt az egyetemen képezzék, s ugyanazokat a vizsgákat tegyék le ők is (KN: 1938. márc. 17.: 203).

A törvény a javítóvizsgálat lehetőségének kiküszöbölésével, az osztályisméltések megszigorításával – az aggódó tanáregyesületek ellenében – a

keményebb szelekciót tette lehetővé. Ugyanakkor az egységes „tanítóhadserg” kialakítását és az iskolatípus tekintélyét azzal szolgálta, hogy megtiltotta a gimnáziumot végzetek tanítói pályára lépését. A konkurencia kikapcsolásával egyúttal eleget tett a tanítóegyesületek követelésének is, mivel a területi visszacsatolások előtt elég nagymérvű volt a tanítók körében az állás-hiány (OL K 502 454. cs.).

Az akadémiát, amelyet magánúton nem lehetett elvégezni, internátussal kötötték egybe, s az internátusban való bentlakást a törvény kötelezően előírta. „Ez a rendszer kétségtelenül ugyanazokat az előnyöket eredményezi, mint amelyek megvannak a katonai és papi hivatásra való nevelésnél.” (KN: 1938. márc. 11: 159) Petrovác – talán a katolikus templomépítéssel is foglalkozóként azon félelmétől is hajtva, hogy az internátus-építések elvonják a kapacitást a rangosabb munkáktól – azt kérte, hogy a szerzeteseket külső internátusban neveljék, azaz ne keveredjenek a világiakkal, az internátusok kötelező voltát pedig nem tartották teljesen indokoltnak (KN: 1938. márc. 17.: 203.).

Eddig szokás volt, hogy a gyengébben teljesítő gimnazisták átléptek a tanítóképző harmadik osztályába. Például az 1934-35-ben induló évfolyamba beiratkozott 2087 hallgató, s ebből a harmadik évfolyamra lemorzsolódott több mint 400, az ötödik évfolyamon mégis 1976-an maradtak, tehát 300 fő „utántöltődött.” A törvény lépéseket tett – adminisztratív és szakmai akadályokat állított – ennek megakadályozására. Ez a VKM-nek a szelekciós szempont miatt volt érdeke, hiszen ha fennmarad az átlépés lehetősége, a középrétegek mindenképpen gimnáziumba küldik gyermekeiket. Az átlépők, belekóstolva a gimnázium légkörébe, értékrendjébe, veszélyeztetik a standardizált tanítói normát. E tilalom egybevágott a tanítóképző intézeti tanárok és a tanítók érdekeivel is, hiszen az előbbieket esetében az iskolatípus presztízsébe vágó sérelme volt, hogy más iskolák problémás tanulóit kellett felvennie, az utóbbiaknál pedig a réteg presztízsét veszélyeztette, hogy bukott úrigyerekek végezzenek a képzőben, s utána kiszorítva alacsonyabb származású „rendtársaikat”, kapcsolataikat felhasználva pozíciókat szerezzenek.

A standardizált tanítóképzés a nagy hagyományokkal rendelkező budapesti tanítóképző intézeti tanárképző főiskolát is veszélyeztette. Érthető: a kormányzat teljesen távol akarta tartani a főváros még mindig liberálisabb tanügyi vezetőit a „legromlatlanabb”, ideológiai szempontból kulcsiskolának számító tanítóképzőtől. Pedig már nem a liberálisok uralták a budapesti hivatalokat, hanem a keresztény-nemzeti szempontból kifogástalan kurzusfigurák, akik azonban a regionális és csoportérdekeik védelmében feloldhatatlan ellentmondásba kerültek a központosító kormányzattal. Petrovác hiányolta, hogy a főváros nem jogosult tanítóképző akadémia állítására (KN: 1938. márc. 17.: 202), s kijelentette, hogy ha a VKM nem engedi meg a Pedagógiai Szeminárium átalakítását tanítóképző akadémiává, akkor majd a fővárosban alkalmazandó tanítóktól a továbbiakban is megkövetelik a

Pedagógium elvégzését. Hóman nem fogadta el, hogy a főváros külön tanítóképzőt létesíthessen (KN: 1938. márc. 21.: 257).

A háború miatt már nem kerülhetett sor a tanítóképző akadémiák létrehozására, de 1945 után a megváltozott erőviszonyok között azonnal előkerült a nevelőképző akadémiák felállításának terve.

Irodalomejyzék

- Bollókné Panyik Ilona: Az állami tanítóképzés és a népoktatás összefüggése Pedagógusképzés 1-2. 1996. - 59-68.p
- Donáth Péter: Iskola és politika : Az állami német nemzetiségi tanítóképzés magyarországi történetéhez, 1919-1944 2 . jav., bőv. kiad.: Bp. : Trezor, 1997
- Fehér Erzsébet: Hagyomány és megújulás: középfokú és felsőfokú tanítóképzés /In: Preceptorok és tanítók : Tanulmányok a tanítóképzés történetéből / Fehér Erzsébet. - Bp. : Eötvös J. Kvk., 1995. - 112-115. p.
- Felkai László: Magyarország oktatásügye a millennium körüli években / Bp. : OPKM, 1994
- FN – Felsőházi Napló
- Kelemen Elemér: A magyar tanítóképzés története Ped. L. 1993. 49.évf. 19-20 4.p.
- Kelemen Elemér: Az állami tanítóképzésről Ped. L. 1994. 50.évf. 16-17 4.p.
- KN – Képviselőházi Napló
- Ködöböcz József: A sárospataki tanítóképzés irodalma : Bibliográfia Sárospatak : Comenius Tanítók. Főisk., 1992 [!1993]
- MP – Magyar paedagogia
- MTK – Magyar Tanítóképző
- Nagy Péter Tibor: A polgári iskolai tanítóképzés 19. századi történetéhez Iskolakultúra 14. 6-7. 2004. - 171-178.p
- Németh András: A magyar tanítóképzés története, 1775-1975 ,Bp, 1990
- Nemzetnevelés
- OKT jkv. – OPKM, OKT jegyzőkönyv
- OL – Országos Levéltár
- Papp Gyula: A III. egyetemes tanügyi kongresszus naplója. Budapest, Thália Nyomda, 1928.
- Szakál János: A magyar tanítóképzés története. Budapest, 1934.
- Tóth Gábor: Az elemi oktatás és a tanítóképzés Észak-Magyarországon a dualizmus korában : (1867-1918) Pedagógusképzés 1. 1997. - 126-151.p.